

VNITŘNÍ STĚHOVÁNÍ 1991 - 1997 PODLE DŮVODŮ MIGRACE

Vladimír Srb

Migrace se dostávají do popředí zájmu politiků, ekonomů, demografů, sociologů a ostatních společenskovědních pracovníků v celostátním i regionálním měřítku podobně jako je tomu i v jiných zemích všech kontinentů a v celosvětovém měřítku. U nás dochází ke změnám v objemu, intenzitě a směrech stěhování z důvodů především ekonomických. S tím se mění i důvody stěhování. V polistopadové epoše se v České republice postupně snižuje objem vnitřní migrace z 267 222 migrujících obyvatel v roce 1990 na 247 930 v roce 1992 a pak trvale, sice nestejným tempem, avšak zákonitě až na 195 554 v roce 1996 s mírným vzrůstem v roce 1997. Ukazatel intenzity stěhování se snížil z 25,8 na tisíc obyvatel v roce 1990 na 19,1 promile v roce 1997. V přepočtu na jednu obec klesla míra stěhování v uvedených letech z 65,1 na 31,6 migrantů.

Vnitřní stěhování podle druhů migrace

Údaje o vnitřním stěhování se zpracovávají podle tří základních druhů (typů) stěhování, a to za stěhování mezi obcemi jednoho a téhož okresu, což představuje migrace na krátké vzdálenosti, dále za stěhování mezi okresy jednoho a téhož kraje, což představuje migrace na střední vzdálenosti kolem 60 - 80 km, a konečně za stěhování mezi kraji na území republiky, což jsou migrace na vzdálenosti mezi 150 až 250 km.

Viz. tab. č. 1

Od roku 1992 se jako zvláštní typ stěhování sleduje i stěhování mezi 726 urbanistickými obvody v hl. m. Praze, které je považováno za stěhování mezi obcemi na území okresu. V roce 1992 změnilo trvalé bydliště na území hlavního města Prahy tímto způsobem 35 734 obyvatel, v roce 1997 se počet snížil na 31 096 v rámci typu

stěhování na území okresu. Je zajímavé, že při celkově klesajícím trendu objemu vnitřní migrace na území České republiky zůstávají od roku 1992 podíly jednotlivých druhů stěhování v téměř konstantním poměru 55 : 21 : 24 migrantů.

Představa, že intenzita migrace je jednoznačně spojena a závislá na ekonomickém vývoji na jedné straně a na bytové výstavbě na druhé straně, je správná jen do jisté míry. Lidé se totiž nestěhují pouze z důvodů pracovních nebo z důvodů bytových, ale škála důvodů je širší, jak vyplývá z údajů uvedených v dalších odstavcích našeho příspěvku.

Vnitřní stěhování podle důvodů migrace

Analyzovat důvody migrace je možno ze dvou hledisek. Základní zpracování vychází ze zpracování úhrnu stěhujících se osob, mezi

Tab. č. 1 Vnitřní stěhování 1991 - 1997 podle druhů migrace

Rok ¹⁾	Úhrn stěhování	Druh migrace			Stěhování		Struktura migrace v %			Řetězový index migrace
		z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraje do kraje v ER	na 1 000 obyvatel	na 1 obec	obec x obec	okres x okres	kraj x kraj	
1991	244 986	101 352	81 794	61 840	23,8	42,5	41,4	33,4	25,2	100,0
1992	247 930	136 494	52 874	58 562	24,0	40,7	55,1	21,3	23,6	101,2
1993	271 261	134 953	48 993	57 315	23,4	39,6	55,9	20,3	23,8	97,3
1994	210 207	116 084	43 460	50 663	20,3	33,9	55,2	20,7	24,1	87,1
1995	203 877	112 332	42 365	49 190	19,7	32,7	55,1	20,8	24,1	97,0
1996	195 554	109 373	39 981	46 200	19,0	31,4	55,9	20,4	23,7	95,9
1997	197 226	109 495	40 821	46 910	19,1	31,6	56,5	20,7	23,8	101,0

1) Od roku 1992 včetně stěhování mezi 726 urbanistickými obvody hlavního města Prahy.

nimíž však významný podíl zaujímají rodinní příslušníci, následující osoby, které jsou ve skutečnosti "nosieli vlastního důvodu stěhování". Proto je metodicky správnější vycházet z druhého typu zpracování, totiž po odpočtu rodinných příslušníků ze souboru úhrnu migrujících osob.

Viz. tab. č. 2

Z údajů o důvodech stěhování obyvatel bez rodinných příslušníků vyplývá, že v roce 1991 se z pracovních důvodů, kam řadíme "změnu pracoviště" a "přiblížení k pracovišti", stěhovalo 12,1 % migrantů a v roce 1992 12,6 % migrantů. Podíl stěhujících se z uvedených důvodů se stále snižoval až na 9,0 % v roce 1996 a na 8,2 % v roce 1997. Byl to vývoj, který neodpovídal vývoji počtu pracujících v České republice, kde od roku 1991 do roku 1993 počet klesal, v roce 1994 naopak začal růst až do roku 1996, aby teprve v roce 1997 opět klesl. Snižování objemu migrantů i snižování podílu stěhujících se z ekonomických důvodů mělo jiné důvody. Byly to změny ve struktuře české ekonomiky, i když jsou ekonomy označovány stále za nedostatečné. Postupně se sice dále snižoval počet a podíl pracujících v primárním sektoru a stále se zvyšoval počet a podíl činných v terciárním sektoru, avšak zároveň již docházelo k nasycování pracovních míst v různých odvětvích národní ekonomiky, které pak vedlo ke zpomalování celkové prostorové mobility obyvatelstva včetně mobility z pracovních důvodů. Svědčí o tom i údaje o stěhujících se z důvodů "učení nebo studia".

Druhým důležitým důvodem, který poutá pozornost ekonomů, ale spíše sociálně politických pracovníků, je migrace z "bytových důvodů", a to jak získáním nového bytu, tak získáním bytu vhodnějšího. Podíl tohoto typu stěhování klesal jen velmi pomalu. Vzhledem k nízké nové bytové výstavbě to znamená, že šlo o stěhování, ev. výměny bytů, s cílem získat byt vhodnější nebo levnější. Nová bytová výstavba totiž vykazovala trvale klesající počet nově dokončovaných bytů. Např. v roce 1994 byl jejich počet o 42,6 % nižší než v roce předešlém, v roce 1995 o 30,3 % nižší než v roce 1994. Teprve v roce 1996 a 1997 došlo k mírným zvýšením - o 10,9

resp. o dalších 13,3 procent - avšak nadále na nízké úrovni bytové výstavby. Analýza stěhování podle velikostních skupin obcí ukazuje na několikaleté zvyšování objemu migrace do nejmenších obcí a naopak vystěhovávaní se z větších měst právě z důvodů "bytových" jako jeden z významných fenoménů nového strukturování migrací v našich zemích v posledních letech.

Z ostatních důvodů je zajímavý vývoj "zdravotních důvodů". Podíl těchto důvodů roste. Vysvětlení hledáme nejen v přímé souvislosti se zhoršujícím se životním prostředím v našich zemích, ale také z důvodů stárnutí obyvatelstva, které se stěhuje do obcí s územně dostupnější zdravotní péčí. Hlubší pohled umožní údaje o váze tohoto důvodu u stěhování podle druhů migrace v dalším oddíle příspěvku.

Snižování podílu stěhování z důvodu "sňatku" a zvyšování podílu stěhování z důvodu "rozvodu" souvisí nesporně s vývojem sňatečnosti a rozvodovosti po roce 1989. Sňatečnost totiž dramaticky klesá, kdežto rozvodovost stagnuje resp. mírně roste.

Pro analýzu důvodů stěhování je významná i položka "jiných" důvodů včetně důvodů nezjištěných. Podíl této položky se zvyšuje, a pokud jde o "nezjištěné důvody", mírně znevažuje získávané informace. Pokud jde o "jiné důvody", které však nejsou zpracovávány samostatně, svědčilo by to o velké variabilitě podnětů, které vedou k prostorové mobilitě obyvatelstva.

Důvody stěhování podle druhů migrace

Důvody stěhování se liší podle druhu (typu) stěhování. Při stěhování na krátké vzdálenosti, představované migrací z jedné obce do jiné obce na území téhož okresu, se liší od důvodů stěhování na střední nebo větší vzdálenosti.

V tabulkách 3, 4 a 5 sledujeme nejvýznamnější důvody vnitřního stěhování v delší časové řadě, aby vynikly změny, ale také rozdíly, k nimž během posledních sedmi let docházelo.

U "pracovních důvodů" představovaných migrací z důvodu změny pracoviště a migrací z důvodu přiblížení se k pracovišti, zjišťujeme, že v rámci okresu se podíl tohoto stěhování mezi rokem

Tab. č. 2 Vnitřní stěhování 1991 - 1997 podle důvodů migrace

Rok	Úhrn stěhování	Důvod stěhování								
		změna praco višti	přiblíž. k pracovišti	učení, studium	zdravotní	sňatek	rozvod	bytové	rodin. přísl.	jiný
Absolutně										
1991	244 986	11 019	9 183	1 870	10 473	26 418	7 377	65 601	72 242	40 173
1992	247 930	12 286	9 575	1 472	11 429	24 641	7 445	64 579	73 795	42 708
1993	241 261	10 875	8 841	1 427	11 226	22 867	7 139	63 556	71 164	44 166
1994	210 207	9 059	7 578	1 465	11 351	19 543	6 520	52 484	59 969	42 238
1995	203 877	7 316	7 652	2 439	11 591	18 717	6 467	50 489	60 131	39 075
1996	195 554	6 336	6 325	1 779	11 713	17 652	6 687	50 566	55 946	38 550
1997	197 226	5 608	6 201	1 771	10 968	17 681	6 379	54 298	54 580	39 740
Struktura důvodů bez rodinných příslušníků v %										
1991	100,0	6,4	5,7	1,1	6,1	15,3	4,3	38,0	-	23,1
1992	100,0	7,1	5,5	0,8	6,6	14,2	4,3	37,1	-	24,4
1993	100,0	6,4	5,2	0,8	6,6	13,4	4,2	37,4	-	26,0
1994	100,0	6,0	5,0	1,0	7,6	13,0	4,3	34,9	-	28,3
1995	100,0	5,1	5,3	1,7	8,1	13,0	4,5	35,1	-	27,2
1996	100,0	4,5	4,5	1,3	8,4	12,6	4,8	36,2	-	27,7
1997	100,0	3,9	4,3	1,2	7,7	12,4	4,5	38,1	-	27,9

1991 a 1997 snížil ze 7,4 % na 4,7 %. U stěhování, kdy migrující obyvatel měnil i okres trvalého bydliště, došlo mezi rokem 1991 a rokem 1997 ke snížení podílu z 11,2 % na 10,6 %, avšak rozdíl proti roku 1992 (16,4 %) byl mnohem výraznější. U stěhování na delší vzdálenosti se změnou bydliště mezi kraji, byly "pracovní důvody" ještě častější, avšak také snížení ukazatele bylo výraznější. Porovnáním křivek u tohoto důvodu stěhování z hlediska vzdáleností, na němž se stěhování uskutečňovalo, potvrzuje, že lidé se nestěhují z důvodů změny pracoviště nebo aby se k němu přiblížili v případech, že na to mohou reagovat dojížděním do práce. Dochází-li k tomu při větších vzdálenostech mezi bydlištěm a novým pracovištěm, volí přestěhování. Zdá se, že i střední vzdálenosti 60 - 80 km mezi bydlištěm a pracovištěm jsou pro část pracujících přijatelné a teprve větší vzdálenosti nutí pracovníky ke změně bydliště.

Druhou skupinu důvodů stěhování - zdravotní důvody, sňatek a rozvod - označujeme jako osobní důvody. U jednotlivých z nich zaznamenáváme některé typické rozdíly.

Pokud jde o "zdravotní důvody", lze zjistit ve všech případech sledovaných z hlediska vzdáleností, jejich rostoucí podíl. Na druhé straně však vidíme i zachování velmi podobných podílů u všech druhů migrace, tj. z hlediska všech migračních vzdáleností. Bylo uvedeno vpředu, že růst podílu "zdravotních důvodů" lze vysvětlit spíše než ekologickými příčinami především důvody usnadnit si přístup k zdravotnímu zařízení, což platí zřejmě u starších obyvatel.

"Sňatek" jako důvod stěhování měl v letech 1991 - 1997 klesající trend. To souviselo zákonitě s klesající sňatečností v našich zemích. Podíl "sňatku" jako důvodu migrace se v průběhu let profiloval tak, že nejčastějším je u stěhování mezi okresy v jednom a téže kraji. Nejřidčeji je naopak u stěhování mezi kraji, tedy na větší a velké vzdálenosti. To naznačuje, že snoubenci pocházejí spíše ze vzájemně bližších než vzdálenějších míst. Proti tomu ovšem nejvyšší podíl stěhujících se svobodných mužů a žen (kolem 45 %) zjišťujeme právě

u stěhování mezi kraji. Mezi migranty se se svobodnými muži a ženami setkáváme nejčastěji u stěhování na území okresu.

Pokud jde o stěhování z důvodu "rozvodu" zjišťujeme, že podíl tohoto důvodu postupem času rostl, což souvisí s celkovým vývojem rozvodovosti v posledních letech, která se zvyšovala, ev. stagnovala na vysoké hladině. U křivek za "rozvod" bychom předpokládali větší podobu křivek s křivkami za "sňatek". Zřejmě však dochází během manželství nejen ke změnám bydliště, ale také ke změnám v příbuzenských vztazích, ke změnám pracoviště a potenciálním novým bydlištěm rozvádějících se osob s důsledky pro závěrečnou fázi před rozvodem. Je zajímavé, že přes pohyb křivky rozvodovosti setrvávají rozváděná manželství v našich zemích dlouhodobě na ukazateli 10 let trvání manželství.

"Bytové důvody" představují dlouhodobě - po odečtení migrace rodinných příslušníků - kolem 38 % z úhrnu stěhujících se osob. Jejich podíl se mění z hlediska druhů migrace. Nejvyšší podíl představují tyto důvody u stěhování mezi obcemi na území téhož okresu. Nejnížší podíly jsou u stěhování mezi kraji. Je to opačné pořadí než u stěhování z "pracovních důvodů". Lze uvažovat o tom, že někteří migranti mohou při vyplňování dokladu o stěhování zaměnit oba důvody, tj. "pracovní" za "bytové", protože i při stěhování z "pracovních důvodů" jde současně také o "změnu bytovou". Nicméně předpokládáme u migranta správnou volbu priority důvodu při hlášení změny trvalého bydliště.

Zbývá problém vysokého a stále rostoucího podílu "neurčených a nezjištěných důvodů", který částečně znejišťuje spolehlivé závěry o důvodech stěhování. Vzhledem k tomu, že nejnížší podíly této statistické kategorie zjišťujeme u stěhování mezi obcemi v okrese a nejvyšší naopak u stěhování mezi kraji, předpokládáme, že na to má větší vliv skupina "jiných důvodů", které nespádají pod nabídnutou škálu důvodů uvedených na statistickém formuláři, než skupina skutečně nezjištěných příčin migrace.

Tab. č. 3 Vnitřní stěhování 1991 - 1997 z pracovních důvodů a důvodu učení a studia podle druhů stěhování

Rok ¹⁾	Úhrn stěhování ²⁾	Změna pracoviště			Přiblížení k pracovišti			Učení - studium		
		z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraje do kraje v ER	z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraje do kraje v ER	z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraje do kraje v ER
Absolutně										
1991	101 352	1 944	3 369	5 706	3 547	3 049	3 217	235	943	692
1992	136 494	2 689	3 533	6 064	4 315	2 453	2 807	640	299	533
1993	134 953	2 295	3 061	5 519	3 950	2 152	2 739	511	318	598
1994	116 084	1 909	2 619	4 531	3 183	2 020	2 375	533	304	628
1995	112 332	1 564	2 073	3 679	3 292	2 002	2 358	876	544	1 019
1996	109 373	1 428	1 806	3 102	2 643	1 714	1 968	625	359	795
1997	109 495	1 240	1 496	2 872	2 482	1 625	2 094	621	393	757
Struktura důvodů bez rodinných příslušníků v % ³⁾										
1991	100,0	2,6	5,9	13,5	4,8	5,3	7,6	0,3	1,6	1,6
1992	100,0	2,8	9,7	15,2	4,4	6,7	7,0	0,7	0,8	1,3
1993	100,0	2,4	9,0	14,0	4,1	6,4	6,9	0,5	0,9	1,5
1994	100,0	2,3	8,6	12,3	3,8	6,6	6,7	0,6	1,0	1,8
1995	100,0	2,0	7,1	10,8	4,1	6,8	6,9	1,1	1,8	3,0
1996	100,0	1,8	6,3	9,5	3,4	6,0	6,0	0,8	1,3	2,4
1997	100,0	1,6	5,1	8,3	3,1	5,5	6,0	0,8	1,3	2,2

1) Od roku 1992 včetně stěhování mezi urbanistickými obvody hlavního města Prahy.

2) Stěhování z obce do obce v okrese.

3) Podíl za stěhování příslušného typu migrace.

Statistika stěhování zjišťuje i další demograficky a sociologicky důležité ukazatele. Jedním je **rodinný stav** stěhujících se. V úhrnu stěhujících se bývá kolem 42 % svobodných osob, 39 % ženatých nebo vdaných, 12 % rozvedených a 7 % ovdovělých. U jednotlivých typů stěhování zjišťujeme různé se lišící podíly obyvatel uvedených rodinných stavů. Např. v roce 1997 bylo svobodných obyvatel mezi migranty na území okresu 40,6 %, mezi migranty se změnou bydliště v kraji jich bylo 43,2 %, ale nejvíce při stěhování mezi kraji: 44,9 %. Osoby nežijící v aktuálním manželství, tedy většinou mladí a svobodní lidé mají větší migrační mobilitu než osoby žijící v manželství. U nich totiž podíl mezi migranty byl obrácený: U stěhování na území okresu představovali 40,4 %, u stěhování mezi okresy 38,6 % a u stěhování mezi kraji pouze 36,7 %. Podíly rozvedených nebo ovdovělých osob obou pohlaví jsou vyrovnanější. Podílové ukazatele mají ovšem vývoj závislý i na změnách rodinného stavu v důsledku měnícího se demografického vývoje, jako je např. vývoj sňatečnosti a rozvodovosti, ale také věkově specifické úmrtnosti.

Druhým ukazatelem, který má význam především ekonomického indikátoru, je **vzdělání** stěhujících se osob. Analýza tohoto fenoménu by vyžadovala speciální studii. Zde se zmiňme jen o základních aspektech ve vztahu k migraci. Nejvyšší podíl stěhujících se starších 15 let se **základním vzděláním** byl v roce 1997 u stěhujících se mezi obcemi na území téhož okresu 22,5 %. U migrantů mezi obcemi různých okresů na území téhož kraje jich bylo 20,7 % a mezi stěhujícími se, kteří měnili stěhováním i kraj trvalého bydliště, bylo těchto osob pouze 18,6 %. Na opačném konci škály vzdělání, totiž u stěhujících se osob s **vysokoškolským vzděláním** byla situace opačná: mezi stěhujícími se na území okresu bylo pouze 8,6 % vysokoškoláků, mezi stěhujícími se mezi obcemi různých okresů jich bylo 9,9 % a při stěhování se změnou trvalého bydliště a zároveň i kraje bylo s vysokoškolským vzděláním 15,5 % migrantů.

Mezi migranty **převažují ženy**: obvykle se jejich podíl pohybuje kolem 53 % a je téměř totožný u všech druhů stěhování, tedy bez ohledu na vzdálenost migrace. Platí to však jen o průměrném ukazateli. S přihlédnutím ke vzdělání migrantů se vztahy velmi liší. U stěhujících se dospělých osob se základním vzděláním představují ženy podíl 63,8 % (rok 1997), mezi migranty s vysokoškolským vzděláním pouze 42,2 %. U stěhujících se obyvatel se středním vzděláním bez maturity tvořily ženy 47,1 %, ale u maturantů jich bylo 59,8 %. Vzdělání tedy bývá častým podnětem migrace a liší se velmi podstatně u obou pohlaví.

Bilance stěhování podle okresů

Značný objem stěhování má vliv i na změny v rozložení obyvatelstva z různých územních aspektů. Obvyklým územím pro srovnání analýzy jsou okresy. Migrace má zvláště v posledních letech na územní rozložení obyvatelstva České republiky výraznější vliv než jeho přirozená měna. Na bilancích obyvatelstva v jakékoli územní rozloze se přirozeně podílí z hlediska migrace nejen vnitřní stěhování na území státu, ale vliv má i mezistátní (zahraniční) stěhování.

Pro zjištění výsledků migrací podle okresů vycházíme ze **systémových důvodů** z období 1992 - 1997, od kdy se začalo se zpracováním vnitřní migrace také za 726 urbanistických obvodů hlavního města Prahy. Za uvedených šest let změnilo obec trvalého bydliště v České republice 1 296 055 obyvatel a aktivní saldo zahraničního stěhování bylo 59 402 obyvatel. Celkem se tedy na **územní rebilanci** formou migrace podílelo 1 355 458 obyvatel, tedy ročně v průměru přes 226 tisíc čili kolem 2,2 % obyvatel ročně.

Ze 77 okresů mělo za sledovaných šest let 57 okresů aktivní migrační bilanci a 20 okresů mělo migrační úbytky. Nejvyšší průměrné roční **migrační přírůstky** (6,8 promile) byly zaznamenány v okrese Praha - západ. Na druhém místě byl okres České Budějovice (3,4

Tab. č. 4 Vnitřní stěhování 1991 - 1997 z důvodů zdravotních, důvodu sňatku a rozvodu podle typů stěhování

Rok	Úhrn stěhování ¹⁾	Zdravotní důvody			Sňatek			Rozvod		
		z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraje do kraje v ČR	z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraje do kraje v ČR	z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraje do kraje v ČR
Absolutně										
1991	81 794	5 041	2 913	2 519	12 581	7 992	5 845	2 958	2 706	1 713
1992	52 874	6 603	2 192	2 634	13 883	5 657	5 101	4 226	1 662	1 557
1993	48 993	6 708	1 899	2 619	13 088	5 180	4 599	4 104	1 518	1 517
1994	43 460	6 833	2 102	2 416	11 209	4 413	3 921	3 690	1 433	1 397
1995	42 355	6 999	2 012	2 580	10 914	4 210	3 593	3 715	1 363	1 389
1996	39 981	7 173	2 099	2 441	10 152	3 994	3 506	3 858	1 444	1 385
1997	40 821	6 807	1 890	2 271	10 129	3 953	3 599	3 675	1 353	1 351
Struktura důvodů bez rodinných příslušníků v % ²⁾										
1991	100,0	6,9	5,1	6,0	17,2	14,0	13,9	4,0	4,7	4,1
1992	100,0	6,8	6,0	6,6	14,2	15,5	12,8	4,3	4,5	3,9
1993	100,0	6,9	5,6	6,6	13,5	15,3	11,7	4,2	4,5	3,8
1994	100,0	8,1	6,9	6,8	13,3	14,5	11,1	4,4	4,7	4,0
1995	100,0	8,7	6,8	7,6	13,6	14,3	10,5	4,6	4,6	4,1
1996	100,0	9,1	7,4	7,5	12,9	14,0	10,8	4,9	5,1	4,2
1997	100,0	8,5	6,5	7,5	12,7	13,5	10,4	4,6	4,6	3,9

1) Stěhování z okresu do okresu v kraji.

2) Podíl za stěhování příslušného typu migrace.

promile ročně), na třetím byl okres Praha - východ (3,1 promile ročně). Mezi 15 okresy s nejvyššími migračními přírůstky byly všechny příměstské okresy Prahy, Brna i Plzně. Jsou to okresy s intenzivnější bytovou výstavbou, která se přesunovala z měst do jejich okolí, mj. z důvodu výstavby bytů v rodinných domech v zázemí největších měst.

Migrační pohyb nebyl většinou rovnoměrný. U řady okresů lze zjistit migrační kolísání s rostoucími migračními zisky nebo naopak se snižujícím se aktivním nebo naopak pasivním saldem. Např. právě v okrese Praha - západ byl v roce 1992 roční přírůstek pouze 2,5 promile, ale v roce 1997 činil 11,5 promile. Přírůstky stěhováním znamenaly především malé obce v okrese. Větší obce, např. Čerčany, Mníšek pod Brdy, Libčice nad Vltavou, Jílové u Prahy nebo Řevnice zaznamenávaly přírůstky na nižší hladině. Migrační přírůstky v okrese České Budějovice od roku 1992 do roku 1997 zvolna klesaly. Největší zisky stěhováním měl Týn nad Vltavou jako bydliště nových pracovníků jaderné elektrárny Temelín. Přírůstek stěhováním však měla i Hluboká nad Vltavou, Borovany, Trhové Sviny nebo Rudolfov, většinou se střídavými saldy. V okrese Praha - východ se podobně jako v okrese Praha - západ migrační zisky postupně zvyšovaly a v roce 1997 dosáhly 5,7 promile. Migračně přitažlivé byly Klecany, Říčany, Čelákovice, ale také Úvaly. Kladenský okres získával nové obyvatele migrací zejména do Smečna, Unhoště, Slaného a Velvar, opět se střídavými saldy. To platilo také o okresním městě. Obecně řečeno aktivní salda se postupně snižovala. Totéž platilo o okrese Beroun, kde rostl počet obyvatelstva Berouna, Hostomic a Žebráku; opak byl zjištěn u Hořovic.

Migračně se stal přitažlivým okres Teplice s mírně rostoucími migračními přírůstky, z toho částečně přistěhovanými z ciziny. Kromě okresního města měly migrační přírůstky i Bílina, Duchcov, Osek, Dubí, ale hlavně Krupka. Přírůstky v Rokycanech zaznamenávaly obce Mirošov, Zbiroh a hlavně Mýto, ne však samo okresní město. V okrese Brno - venkov měly aktivní bilanci stěhováním Rosice, Tišnov, avšak Židlochovice, Ivančice a Kuřim byly ztrátové. Okres Olomouc s přírůstkem 5,1 promile v roce 1992 se stával pos-

tupně stále méně atraktivním a jeho aktivní migrační bilance zvolna klesala. V okrese Plzeň - sever vykazovaly vyšší přistěhovalectví než vystěhovalectví hlavně Horní Bříza, Kralovice, Třeboňská a Plasy proti ztrátovým Nýřanům.

Ze **ztrátových okresů** byla na prvním místě Ostrava. Během všech šesti let měla migrační ztráty, od roku 1994 se snižující se intenzitou. Za dva roky své existence měl okres Jeseník průměrné roční migrační úbytky 0,7 promile obyvatelstva, v roce 1997 i v důsledku povodní. Na stejné úrovni průměrných ročních migračních úbytků byl i okres Žďár nad Sázavou a Strakonice. U prvního okresu mělo migrační přitažlivost Velké Meziříčí, avšak Bystřice nad Perštejnem nebo Nové Město na Moravě vykazovaly migrační úbytky podobně jako okresní město, většinou se střídavými migračními saldy. Jinak okres patří demograficky k okresům s vyšší než průměrnou přirozenou reprodukcí, což ho odlišuje od jeho sousedních okresů. Původní vyšší migrační úbytky strakonického okresu se začaly od roku 1995 snižovat díky aktivům v okresním městě nebo ve Vodňanech, takže např. ztráty města Blatné se kompenzovaly. Město Plzeň bylo vedle Ostravy druhým velkoměstem s migračními úbytky. V obou případech byly příčiny ekonomické, kdy místní průmysl přestal být aktivní a kdy i bytová výstavba byla utlumena.

Jak vypadá rozsah změn obyvatelstva z důvodu stěhování v našich městech, ilustruje kartogram 2, vyjadřující saldo migrace v období 1991-1997 ve městech s 10 000 a více obyvateli.

Migrační bilance okresů jsou výsledkem migračních pohybů do jednotlivých obcí okresu. Vyšší nebo nižší podíl urbanizace okresu a s tím i související rozdíly v ekonomické struktuře okresu mají významný vliv na stěhování obyvatelstva do jednotlivých sídel příslušného území. Migrační salda stěhování 1991-1997 měst s 10 000 a více obyvateli ukazují tyto rozdíly jako poměrně výrazné. Nejnápadnější jsou rozdíly mezi městy v jižních Čechách a na východní Moravě. Mapa tak vyjadřuje směřování migrací v posledních sedmi letech charakterizovaných rostoucím útlumem české ekonomiky

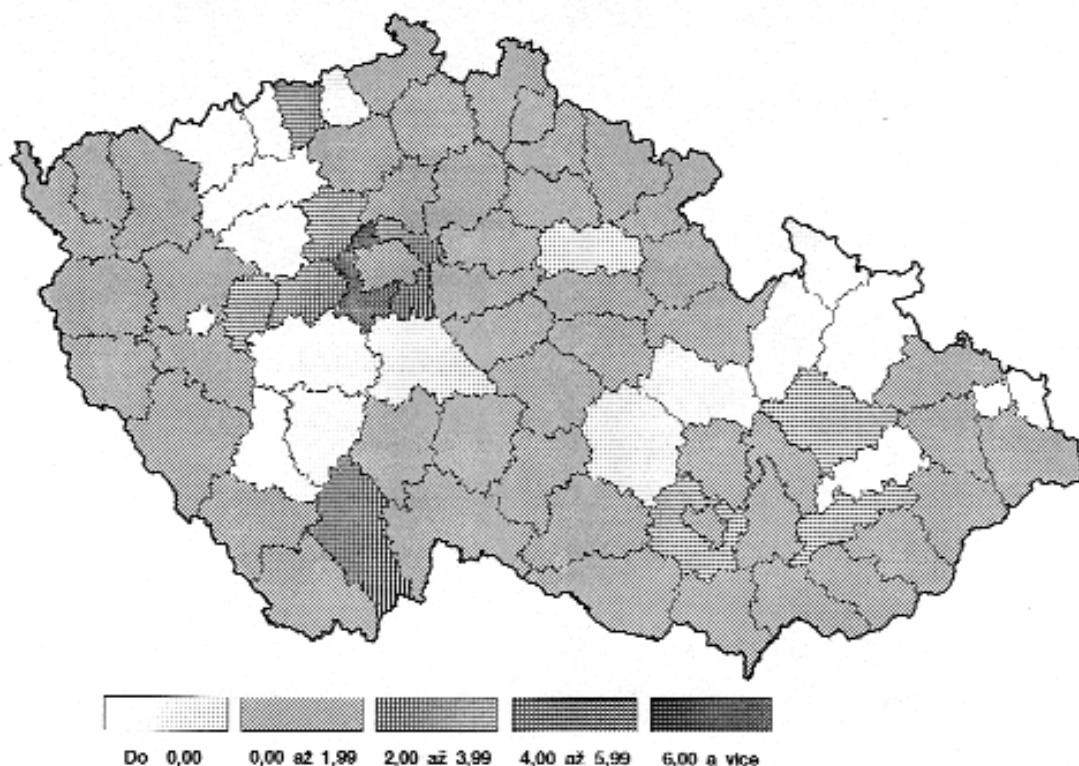
Tab. č. 5 Vnitřní stěhování 1991 - 1997 z bytových důvodů, stěhování rodinných příslušníků a neurčených resp. neklasifikovaných důvodů podle typů stěhování

Rok	Úhrn stěhování ¹⁾	Bytové důvody			Stěhování rodinných příslušníků			Neurč. a neklasifikované důvody		
		z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraje do kraje v ČR	z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraje do kraje v ČR	z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraje do kraje v ČR
Absolutně										
1991	61 840	31 877	22 737	10 897	28 049	24 531	19 662	1 512	13 554	11 499
1992	58 562	43 201	11 707	9 671	38 791	16 312	18 692	22 146	9 059	11 503
1993	57 315	42 940	10 489	10 127	38 150	15 130	17 884	23 207	9 246	11 713
1994	50 663	34 580	8 938	8 966	31 664	12 956	15 349	22 483	8 675	11 080
1995	49 190	32 420	9 077	8 992	32 135	12 975	15 021	20 417	8 099	10 559
1996	46 200	32 583	8 876	9 107	30 803	11 530	13 613	20 108	8 159	10 283
1997	46 910	34 082	10 235	9 981	29 848	11 504	12 228	20 611	8 372	10 757
Struktura důvodů bez rodinných příslušníků v %²⁾										
1991	100,0	43,5	39,7	25,8	-	-	-	22,1	23,7	27,3
1992	100,0	44,2	32,0	24,3	-	-	-	22,7	24,8	28,8
1993	100,0	44,4	31,0	25,7	-	-	-	24,0	27,3	29,7
1994	100,0	41,0	29,3	25,4	-	-	-	26,6	28,4	31,4
1995	100,0	40,4	30,9	26,3	-	-	-	25,5	27,6	30,9
1996	100,0	41,5	31,2	27,9	-	-	-	25,6	28,7	31,6
1997	100,0	42,8	34,9	28,7	-	-	-	25,9	28,6	31,0

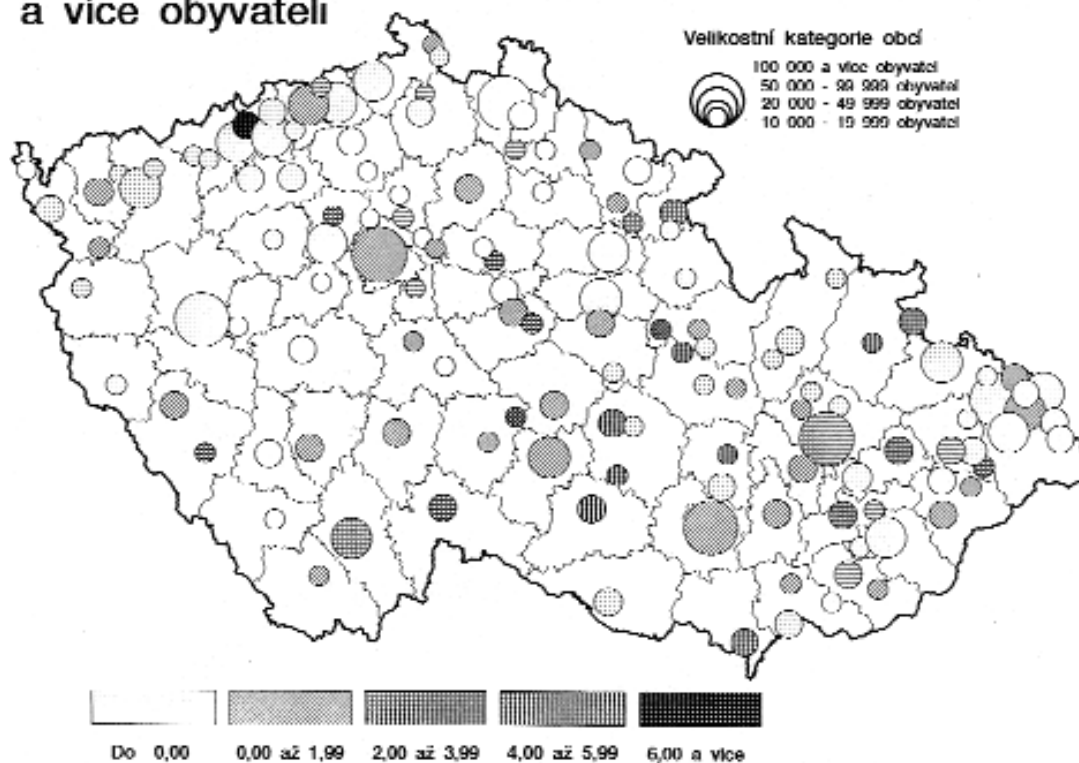
1) Stěhování z kraje do kraje v ČR.

2) Podíl za stěhování příslušného typu migrace.

**Saldo stěhování 1991 - 1997
na 1000 obyvatel středního stavu ročně**

**Saldo stěhování 1991 - 1997 na 1000 obyvatel
středního stavu ročně ve městech s 10 000
a více obyvateli**

a důsledky pro migrační bilanci všech významnějších sídel republiky.

Závěry a některá doporučení

V letech 1991-1997 se objem vnitřního stěhování snížil v České republice o 19,5 %. Analýza důvodů stěhování ukázala, že hlavním důvodem snížení prostorové mobility obyvatelstva byly "pracovní důvody": počet stěhujících se se snížil o 41,5 %. Z důvodu "změny pracoviště" se počet migrantů snížil o 49,1 %, z důvodu "přiblížení se k pracovišti" se objem migrace snížil o 32,5 %. Útlum změny obce trvalého bydliště z "bytových důvodů" činil 17,0 %. Snížení sňatečnosti se promítlo v poklesu migrantů z důvodu "sňatku" o 33,1 %; stagnace rozvodovosti na vysoké hladině byla spojena se snížením rozvedených osob o 13,5 %. Počet stěhujících se "rodinných příslušníků" se snížil o 24,4 %, což znamená, že vzrostl počet stěhujících se jednotlivců.

Analýza migračních pohybů nabývá v současné době na stále **větším významu**. Objem migrace se snižuje jako důsledek ekonomické stagnace a nadále nízké bytové výstavby. Vyšší podíl výstavby bytů v rodinných domech měl vliv na příznivě se vyvíjející migrační salda v malých i nejmenších obcích, vyšší míra stagnace výstavby bytových domů ve městech měla za následek stále rostoucí migrační ztráty měst, postupně i měst největších.

Úbytek stěhování byl **největší** v migraci **mezi okresy** (-22,8 %), stěhování mezi obcemi okresu bylo nižší o 19,8 % a mezi kraji o 19,9 %. Zvýšený podíl výstavby bytů v rodinných domech, alokovaných nyní přednostně do suburbálních zón největších měst a na venkov, tak přispěl k změněnému obrazu rozmístování obyvatelstva republiky. Tyto jevy v sobě zahrnují jak **pozitivní jevy**, jako např. vyšší stabilizaci obyvatelstva ve venkovských sídlech a malých

obcích a malých venkovských městech, tak **jevy méně pozitivní**, jako je zpomalování procesu profesní restrukturalizace. Mezi pozitivní jevy bydlení např. v rodinných domech spojené s nižší intenzitou stěhování patří dosahování vyšší střední délky života v okresech s vysokými podíly bydlení v rodinných domech a naopak. Přítomností na zábranu ani vyšší dojíždka do práce, jde-li o dojíždku na kratší vzdálenosti. Vyplývá to z podrobných demografických analýz ve vztahu úmrtnosti a způsobu bydlení.

Objem stěhování a jeho trend souvisí s velikostí disparit mezi rozmístěním obyvatelstva a rozmístěním pracovních příležitostí, s ev. preferencí dojíždění do práce mimo obec bydliště, s úrovní nezaměstnanosti, s kvalifikací pracovních sil apod. Je známo, že pracovníci s vyšším vzděláním se stěhují i na největší vzdálenosti, kdežto u osob se základním vzděláním převažuje stěhování na krátké a nejkratší vzdálenosti, např. v hranicích okresu.

Studium a analýza migrace má význam nejen ekonomický. Prostorová mobilita je součástí pohybu společnosti a má i **mimoekonomické aspekty**. Zabývají se jí proto i společenskovední pracovníci za účelem zjištění zákonitostí spojených s důvody migračních pohybů a s jejich důsledky pro vývoj společnosti. Migracemi mohou vznikat jak homogennější komunity, tak komunity segregované. Právě na ně se soustřeďuje rostoucí pozornost odborníků jednotlivých společenskovedních profesí. To však předpokládá většinou nákladný terénní výzkum s jasnými určenými cíli. Objednavateli takového výzkumu by mohla být výzkumná pracoviště, ale také státní nebo politické orgány jak je tomu ve většině západních zemí.

JUDr. Vladimír Srb